

AFRİKA BİRLİĞİNİN ASKERİ ÖNLEMLERE BAŞVURMA HAKKI*

The Right of the African Union to Recourse to Military Measures

*Yrd. Doç. Dr. Berat Lale AKKUTAY***

Özet

Afrika Birliği Kurucu Andlaşması'nın 4 (h)- ve 4(j) maddelerinde, örgütün müdahale hakkı düzenlenmiştir. Kurucu Andlaşma'nın söz konusu hükümlerinde, Birleşmiş Milletler Andlaşması'na herhangi bir atıf bulunmamaktadır. Oysa Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın 53. maddesi uyarınca bölgesel örgütlerin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin izni olmaksızın hiçbir askeri eyleme girişmeyeceği ifade edilmektedir. Çalışmada Afrika Birliğinin askeri önlemlere başvurma hakkı incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler

Afrika Birliği, Birleşmiş Milletler, Bölgesel Örgütler, Askeri Önlem, Zorlayıcı Eylem, Müdahale, NATO, Koruma Sorumluluğu, Barış Gücü Operasyonları.

Abstract

Articles 4(h) and 4(j) of the Constitutive Act of the African Union regulates the right of intervention of the Union. There is no link between the related articles of the Constitutive Act and United Nations Charter. However Article 53 of the Charter states that no enforcement action shall be taken by regional agencies without the authorization of the Security Council. This paper analyses the right of the African Union to take military measures.

Keywords

African Union, United Nations, Regional Organizations, Military Measures, Enforcement Action, Intervention, NATO, Responsibility to Protect, Peace Operations.

* Bu makale, 05.05.2016 tarihinde, Anadolu Üniversitesi'nde düzenlenen "Çeşitli Yönleriyle Uluslararası Hukuk" adlı Konferansta sunulan "Afrika Birliği'nin Askeri Önlemlere Başvurma Yetkisi" başlıklı bildirden türetilmiştir.

**Araş. Gör., Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk ABD.

Giriş

Birleşmiş Milletler (BM) Andlaşması'nın kabulüyle, devletlerin uluslararası ilişkilerinde birbirlerine karşı kuvvet kullanması yasaklanmış ve uluslararası hukukta şiddet tekeli BM'ye bırakılmıştır. Örgüt, barışın bozulduğunu, tehdit edildiğini ya da bir saldırı eyleminin gerçekleştiğini tespit ederse müşterek güvenlik sistemini çalıştırır. Müşterek güvenlik sistemi ise askeri önlemleri de kapsayan çeşitli yaptırımların uygulanmasıyla başarıya ulaşır. BM Andlaşması savaşı kesin bir biçimde yasaklarken savaşı başlatanlara karşı zorlama önlemlerine başvurmaktadır. Andlaşma'nın 2/4, 42 ve 43. maddelerinde savaş yasağı ve müşterek güvenlik sisteminin askeri boyutu düzenlenmektedir. Öte yandan BM, temel amacı olan uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesini bölgesel güvenlik örgütleri vasıtasıyla da gerçekleştirebilir. Ancak Andlaşma'nın 53. maddesi uyarınca bölgesel örgütlerin askeri eylemlere başvurabilmesi BM Güvenlik Konseyinin izniyle mümkündür. BM Andlaşması'nın VIII. Bölümü kapsamında bölgesel örgüt olan Afrika Birliğinin Kurucu Andlaşması'nda, Birliğin üye devletlere karşı askeri müdahalelerde bulunma hakkı düzenlenmekle beraber bu hakkın kullanılması konusunda BM Andlaşması'na ve Güvenlik Konseyinin yetkilerine herhangi bir atıfta bulunulmamıştır. Söz konusu düzenleme, bölgesel örgütlerin, evrensel bir teşkilat olan BM'nin şiddet tekeli sarsıp sarsmadığı, bu örgütlerin BM'nin açık izni ya da yetkilendirmesi olmadan kuvvet kullanma hakkı bulunup bulunmadığı gibi tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Bu çalışmanın amacı Afrika Birliğinin askeri önlemlere başvurma hakkını, örgütün Kurucu Andlaşması, BM Andlaşması ve NATO uygulamaları çerçevesinde incelemektir.

1) Afrika Birliği Örgütü Döneminde Müdahale Yasağı

Afrika Birliği Örgütü (AfBÖ), 2001 yılında, Kurucu Andlaşması'nın kabulüyle Afrika Birliğine (AfB) dönüşmüştür. Afrika Birliği Örgütünün yeniden düzenlenerek AfB biçiminde ortaya çıkmasının en önemli nedeni, örgütün Kıta'daki büyük çaplı katliamlar, siyasi istikrarsızlık, ekonomik sorunlar ve salgın hastalıklar karşısındaki atıllığıdır. Somali, Kongo, Liberya ve Sierra Leone'deki iç savaşlar ve özellikle Ruanda'daki soykırımdan sonra Afrika'da yeni bir teşkilatlanmanın gerekliliği ortaya çıkmıştır. Afrika Birliği Örgütü'nün ağır insan hakkı ihlalleriyle sonuçlanan iç savaşları engelleyememesinin nedeni AfBÖ Şartı'ndaki müdahale yasağı ilkesinden (karışma yasağı/ *non-interference principle*) kaynaklanmaktadır.

AfBÖ Şartı'nın 3. maddesinde, üye devletlerin egemen eşitliği vurgulanmakta ve örgütün üye devletlerin iç işlerine karışmayacağı belirtilmektedir.¹ AfBÖ, Afrika'daki tüm karışıklıklarda bu ilkeye bağlılığını göstermiş, barış ve güvenlik konusunda sahadaki deneyimi, müdahalede bulunulacak devletin rızasına dayanan barış gücü operasyonlarıyla sınırlı kalmıştır.²

AfBÖ'nün uygulamış olduğu müdahale etmeme ilkesi BM Andlaşması ve uluslararası örf ve adet hukuku kuralları ile de uyumludur. BM Andlaşması'nın 2/7. maddesinde Birleşmiş Milletlerin üye devletlerin iç işlerine karışmayacağı ifade edilmekte, üye devletlerin birbirlerinin iç yetki alanla-

¹ Afrika Birliği Örgütü Şartı, Charter of the Organization of African Unity, 25.05.1963, 479 UNTS 39, No. 6947. Uluslararası andlaşma metinleri için bkz. <https://treaties.un.org> (Son Erişim: 21.04.2016)

² Ademola ABASS/ Mashood A. BADERIN. "Towards Effective Collective Security and Human Rights Protection in Africa: An Assessment of the Constitutive Act of the New African Union" , 49 (1) Netherlands International Law Review, 2002, s. 11.

rına müdahale yasağı da sonradan kabul edilen Genel Kurul kararlarıyla tespit edilmektedir.³ Ancak Güvenlik Konseyi, BM Andlaşması'nın VII. Bölümü uyarınca barış ve güvenliğin tehdit edildiği ya da bozulduğuna karar verirse üye devletlere karşı askeri eylemler de dahil olmak üzere çeşitli önlemlere başvurabilir. AfBÖ Şartı'nın 20/3. maddesinde ise üye devletlerin, kendi aralarında çıkacak uyuşmazlıklar bakımından bir savunma komisyonunun kurulmasını isteme hakkından söz edilmektedir ancak Şart'ta bu komisyonun görevi açıklanmamıştır. Bazı yazarlara göre komisyonun işlevi üye devletlere, bireysel ya da müşterek meşru müdafaa hakkında tavsiyelerde bulunmaktan ibarettir.⁴ Ancak Afrika'daki çatışmaların neredeyse tamamı iç silahlı çatışma ya da iç karışıklıklar biçiminde ortaya çıkmaktadır. Özetle AfBÖ Kıta'daki sorunlara çözüm olamamıştır.

II) Afrika Birliği Kurucu Andlaşması'nda Askeri Müdahalelere İlişkin Düzenlemeler

Afrika Birliğinin amaçları, AfB Kurucu Andlaşması'nın⁵ 3. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu hedefler, Afrika devletleri ve halkları arasında geniş kapsamlı bir birlik ve dayanışmanın sağlanması; üye devletlerin egemenliğinin, ülkesel bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunması; barış, güvenlik ve istikrarın sağlanması, insan ve halkların haklarının korunması ve geliştirilmesi; politik, sosyal ve ekonomik bütünleşmenin sağlanması, kalkınmanın hızlandırılması ve demokrasi ile iyi yönetim ilkelerinin benimsenmesi temelinde özetlenebilir.

AfB Kurucu Andlaşması'nın⁶ 4. maddesinde ise Birliğin uygulayacağı ilkeler ifade edilmiştir. Bu ilkeler uyarınca "üye devletlerin birbirlerine karşı" kuvvet kullanması ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunması, birbirlerinin iç işlerine karışması yasaktır.⁷ Ancak AfB'nin, Andlaşma'nın 4(h) maddesi uyarınca, Devlet ve Hükümet Başkanları Asamblesinin kararı ile savaş suçları, soykırım ve insanlığa karşı suçlar söz konusu olduğunda üye devletlere müdahale hakkı bulunmaktadır. Maddede, Birliğin müdahale hakkı, insancıl hukukun ağır ihlalleriyle sınırlandırılmıştır. Bununla birlikte AfB Kurucu Andlaşması'nın Değiştirilmesine Dair Protokol, 4(h)'nin kapsamını genişletmiş; meşru düzene bir tehdit oluştuğunda da, Barış ve Güvenlik Konseyinin önerisiyle müdahale hakkını düzenlemiştir.⁸ Meşru düzene tehdidin kapsamı ne Kurucu Andlaşma'da, ne de Protokol'de açıklığa kavuşturulmuştur. İfadedeki belirsizlik nedeniyle AfB'nin ağır ihlaller yanında çok çeşitli gerekçelerle dayanarak da üye devletlere müdahalesi mümkün hale gelmiştir.⁹ Bu noktada BM Güvenlik Konseyinin, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden ya da bozan eylemleri tespit etme konusundaki

³ Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty, A/RES/2131/XX (1965), Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations, A/RES/2625/X (1970), Definition of Agression, A/RES/3314 (1974); Declaration of Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States; A/RES/36/103 (1981). BM Genel Kurul kararları için bkz. <http://www.un.org/en/ga/67/resolutions.shtml> (Son Erişim: 21.04.2016)

⁴ ABASS/BADERIN, 2002, s. 9.

⁵ Afrika Birliği Kurucu Andlaşması, Constitutive Act of the African Union, 11.07.2000, 2158 UNTS 3, No. 37733. AfB ile ilgili metinler için ayrıca bkz. <http://www.au.int> (Son Erişim: 21.04.2016)

⁶ Bundan sonra Kurucu Andlaşma olarak anılacaktır.

⁷ Kurucu Andlaşma m. 4(f), 4(g).

⁸ Protocol on Amendments to the Constitutive Act of African Union, 11.07.2003, m. 4(h). (Henüz yürürlükte değil.)

⁹ Anel Ferreira SYNMAN, "Intervention with Specific Reference to the Relationship between the United Nations Security Council and the African Union", 43 (2) Comparative and International Law Journal of Southern Africa, 2010, s. 155.

geniş takdir yetkisinin Barış ve Güvenlik Konseyi bakımından da söz konusu olduğu biçiminde bir sonuca varılabilir. AfB'nin 4(h) kapsamındaki müdahale hakkı iç silahlı çatışmalarla sınırlı değildir. Birlik üyeler arasında yani uluslararası nitelikte silahlı çatışmalar söz konusu olduğunda da müdahale hakkını kullanabilir.¹⁰ Yine dikkat çeken bir başka husus Birliğin müdahale yükümü değil müdahale hakkı bulunduğudur. Dolayısıyla AfB bir çatışma durumunda müdahale etmek zorunda değildir. Bu tamamen Birliğin en üst organı olan Devlet ve Hükümet Başkanları Asamblesinin takdir yetkisindedir.¹¹

Kurucu Andlaşma'nın 4(j) maddesi ise rızaya dayalı müdahaleye ilişkindir. İlgili madde uyarınca üye devletler, barış ve güvenliğin yeniden tesis edilmesi için AfB'nin müdahalesini talep edebilir. Bu madde kapsamındaki müdahaleler, müdahale edilecek devletin rızasına dayanmakta ve barış gücü operasyonları biçiminde gerçekleştirilmektedir. Birlik, 4(j) kapsamında, Burundi, Sudan, Somali ve Komorlor'daki iç savaş ve iç gerginlikler nedeniyle çeşitli barış güçleri oluşturmuştur. AfB söz konusu operasyonları gerçekleştirmek üzere, Burundi için AMIB (*African Union Mission in Burundi*); Sudan için AMIS (*African Union Mission in Sudan*) ve Komorlar için MAES'i (*African Union Electoral and Security Assistance Mission to Comoros*) görevlendirmiştir. Operasyonlara BM'nin dahil olmasıyla, AMIB ve AMIS, sırasıyla ONUB (*United Nations Operation in Burundi*) ve UNMIS'e (*United Nations Mission in Sudan*) dönüşmüştür. Sudan hükümeti, barış gücü operasyonlarının tek başına BM tarafından yürütülmesine karşı çıktığı için UNMIS birlikleri bölgede konuşlanamamış, bunun üzerine AfB-BM ortak barış gücü operasyonu olan UNAMID (*United Nations-African Union Hybrid Operation in Darfur*) kurulmuştur. Güvenlik Konseyi, ONUB, UNMIS ve UNAMID'i Andlaşma'nın VII. Bölümü çerçevesinde yetkilendirmiştir.¹² Somali müdahalesinde durum biraz daha farklıdır. AfB bu müdahaleyi kendisi gerçekleştirmek yerine bu konuda IGAD'dan (Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi)¹³ çıkan bir kararı desteklemeyi tercih etmiştir. Ancak Somali'ye barışı koruma operasyonu düzenlenmesi için 10.000 kişilik bir birliğin oluşturulmasına ilişkin karar IGAD üyesi devletlerin asker gönderme konusundaki isteksizlikleri nedeniyle uygulanamamıştır.¹⁴ Bunun üzerine Güvenlik Konseyi, IGAD ve AfB üyesi devletleri VII. Bölüm çerçevesinde IGASOM'un (*IGAD Peacekeeping Mission in Somalia*) kurulması konusunda yetkilendirmiştir.¹⁵ AfB daha sonra IGASOM'un yerini alan AMISOM'un (*African Union Mission to Somalia*) kurulmasına karar vermiş, Güvenlik Konseyi de ilgili barış gücünü VII. Bölüm çerçevesinde gerekli tüm önlemleri almak üzere yetkilendirmiştir.¹⁶

¹⁰ ABASS/ BADERIN, 2002, s. 15.

¹¹ ABASS/ BADERIN, 2002, s. 15.

¹² S/RES/1545 (2004), para. 2, 3; S/RES/1590 (2005), para. 16; S/RES/1769 (2007), para. 15.

¹³ IGAD, 1986'da kurulan Hükümetlerarası Kuraklık ve Kalkınma Otoritesi'nin (IGADD) yerine 1996'da Bu noktada BM Güvenlik Konseyinin, uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden ya da bozan eylemleri tespit etme konusundaki geniş takdir yetkisinin Barış ve Güvenlik Konseyi bakımından da söz konusu olduğu biçiminde bir sonuca varılabilir. kurulmuştur. Gıda, çevre, ekonomi ve barış ve güvenlik konularında bölgesel işbirliğini amaçlayan bir örgüttür. Örgütün üyeleri; Cibuti, Etiyopya, Somali, Eritre, Sudan, Kenya ve Uganda'dır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://igad.int>. (Son Erişim: 21.04.2016)

¹⁴ Erika DE WET, "Regional Organizations and Arrangements: Authorization, Ratification, or Independent Action", in Marc Weller (ed.) *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2015, s. 325.

¹⁵ S/RES/1725 (2006), para. 3.

¹⁶ S/RES/1744 (2007), para. 4. Bu konuda ayrıca bkz. <http://amisom-au.org/amisom-background>. (Son Erişim: 21.04.2016)

AfB'nin liderliğinde yürütülen bir diğer barış operasyonu da Uganda, Sudan, Kongo ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde faaliyet gösteren terör örgütü LRA'ya (*Lord's Liberation Army*) karşı oluşturulan RCI-LRA'dır (*Regional Cooperation Initiative for the elimination of the Lord's Resistance Army*). RCI-LRA söz konusu terör örgütünden etkilenen devletlerin AfB önderliğinde bu örgütle mücadelesini sağlamak üzere kurulmuştur. BM'nin RCI-LRA ve yukarıda sözü edilen MAES operasyonları ve oluşumlarıyla resmi bir ilgisi bulunmamaktadır.

III) Askeri Önlemler Konusunda Afrika Birliği-Birleşmiş Milletler İlişkisi

BM Andlaşması'nın 2/7. maddesi uyarınca Birleşmiş Milletler herhangi bir devletin iç yetki alanına giren konulara müdahale edemez.¹⁷ Müdahale kavramı en geniş anlamıyla bir devletin iç meselelere ilişkin tartışma ve tavsiyeleri dahi kapsar.¹⁸ Müdahale, dar anlamıyla yorumlandığında ise zorbaca bir karışmayı ifade eder. Bu durumda belirli ölçüde kuvvet kullanma ya da emredici bir baskı söz konusudur.¹⁹ Müdahaleye ilişkin hangi tanım kabul edilirse edilsin askeri kuvvet kullanmayı içeren müdahalenin 2/7. maddenin kapsamına girdiğine şüphe yoktur. Bununla birlikte BM Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eyleminin gerçekleştiğini tespit ederse VII. Bölüm yetkilerine dayanarak üye devletlere karşı askeri olan ve/veya olmayan zorlama önlemlerine başvurabilir.

AfB Kurucu Andlaşması'nın 4(g) maddesinde müdahale yasağı düzenlenmektedir ancak BM Andlaşması'nın aksine burada yasaklanan, üye devletlerin birbirlerinin iç işlerine müdahalesidir. Kurucu Andlaşma'nın 4(h) maddesine göre ise soykırım, savaş suçu ya da insanlığa karşı suçlar söz konusu olduğunda Devlet ve Hükümet Başkanları Asamblesi üye devletlere müdahale kararı alabilir. AfB üyesi devletlerin iznine ihtiyaç olmadığı için bu müdahaleler, BM Andlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesindeki zorlama önlemlerine benzetilebilir.

BM Andlaşması'nın 52/1. maddesine göre uluslararası barış ve güvenliğin korunması için bölgesel anlaşmalar (arrangement) akdedilebilir ya da bu tür örgütler (agencies) kurulabilir.²⁰ Ancak

¹⁷ Müdahale kuvvet kullanmayı içerebilir ya da içermeyebilir. Kuvvet kullanarak müdahaleye ilişkin örf ve adet hukuku kuralları büyük ölçüde genel kuvvet kullanma yasağına uygun olarak geliştirse de müdahale hala ayrı bir kavram olarak varlığını devam ettirmektedir. Funda KESKİN, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları*: 20, Ankara, 1998, s. 103. KESKİN, 1998, s. 103.

¹⁸ Georg NOLTE, "Article 2(7)" in Bruno Simma; Daniel Erasmus Khan; Georg Nolte; Andreas Paulus (eds.), *The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume I*, Oxford University Press, Oxford, 2012, s. 285. Bu konuda ayrıca bkz. KESKİN, 1998, s. 103

¹⁹ NOLTE, 2012, s. 285.

²⁰ BM Andlaşması'nın VIII. Bölümünün Başlığı İngilizce metinde "Regional Arrangements" biçiminde kaleme alınmıştır. Ancak 52/1 ve 53/1. maddelerinde "arrangements or agencies" ifadesi yer almaktadır. Bu iki ifade bir arada kullanılmaktadır. Esasında her iki kavram arasında temel bir fark bulunmamaktadır. Bununla birlikte "agency" daha kurumsallaşmış birimleri, daha çok bir kurucu uluslararası andlaşması olan hükümetlerarası uluslararası örgütleri belirtmek için kullanılmaktadır. "Arrangement" ise daha geniş bir kavram olup kurumsallaşmada belirli bir düzey aramamaktadır. Bu konudaki Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı (AGİT) güzel bir örnektir. AGİT, VIII. Bölüm çerçevesinde bölgesel örgüt olduğunu açıklamıştır ancak teşkilatın bir kurucu andlaşması yoktur. Dolayısıyla daha önce literatüre hakim olan "arrangement" olabilmek için gerekli asgari koşul olan bir uluslararası andlaşma şartı böylelikle terkedilmiştir. Christian WALTER (WALTER, 2012), "Article 52" in Bruno Simma; Daniel Erasmus Khan; Georg Nolte; Andreas Paulus (eds.), *The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume II*, Oxford University Press, Oxford, 2012, s. 1451. Andlaşma'nın Türkçe çevirilerinde bölgesel "arrangement" için "antlaşmalar" ya da "anlaşmalar", "agencies" için "kuruluşlar" ifadesi kullanılmaktadır. Bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>; <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/35501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>. (Son Erişim: 21.04.2016). Aslan GÜNDÜZ, *Milletlerarası Hukuk*, Reşat Volkan Günel ed., Beta, İstanbul, 2013, s. 118, 119.

bu anlaşma ve örgütler ve bu örgütlerin çalışmaları Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkeleriyle uyumlu olmalıdır. Andlaşma'nın 53/1. maddesinde ise Güvenlik Konseyinin, kendi yetkisi altında alınan zorlama eylemlerinin uygulanması için bölgesel anlaşma ya da örgütlerden yararlanabileceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte söz konusu örgütler Konseyin izni olmaksızın hiçbir zorlama eylemine girişemez.

Uluslararası Adalet Divanı (UAD), BM'nin Belirli Harcamaları Danışma Görüşünde, "zorlama eylemi" ifadesini, VII. Bölüm kapsamına giren "zorlayıcı askeri eylemler" olarak tanımlamıştır.²¹ Dolayısıyla 53/1. maddenin uygulanabilmesi için öncelikle Konseyin, 39. madde uyarınca barışın tehdit edildiği, bozulduğu veya bir saldırı eyleminin gerçekleştiğini tespit etmesi, ardından da ilgili bölgesel örgütü askeri harekate girişebilmesi için yetkilendirmesi gerekir.²² Böyle bir yetkilendirme yoksa bölgesel örgütçe gerçekleştirilecek müdahale, 51. madde uyarınca müşterek meşru müdafaa hakkı ya da müdahale edilecek devletin rızası istisnaları hariç, 2/4. madde kapsamında hukuka aykırı olur.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı üzere, Birleşmiş Milletler, VII. Bölüm çerçevesinde uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiğini ya da bozulduğunu tespit ettiğinde kendisi zorlama eylemlerine başvurabileceği gibi, VIII. Bölüm uyarınca bölgesel örgütleri de bu konuda yetkilendirebilmektedir. Bölgesel örgüt²³ kavramı BM Andlaşması'nda tanımlanmamıştır. Andlaşma'nın hazırlık

²¹ Certain Expenses of the United Nations (Article 17 Paragraph 2 of the Charter), Advisory Opinion, of 20 July 1962, ICJ Reports 1962, 151, s. 177. UAD kararları için bkz. <http://www.icj-cij.org/homepage> (Son Erişim: 21.04.2016). BM Andlaşması'nın VII. Bölüm başlığında "eylem" (action) ifadesi kullanılır. Andlaşma'nın 41. maddesinde askeri olmayan "önlem" (measure); 42. maddede askeri nitelikli önlemleri ifade etmek üzere "eylem", 45. maddede "askeri önlem" ve "zorlayıcı eylem", 48. maddede "eylem"; 50. maddede "zorlayıcı önlem" ifadeleri kullanılmaktadır. Bu çalışmada askeri önlem ve askeri eylem ifadeleri birbirinin yerine geçecek şekilde kullanılmıştır.

²² DE WET, 2015, s. 318.

²³ Bu noktada BM Andlaşması'nın hazırlık sürecindeki evrensellik-bölgesellik ilişkisi üzerinde durulmalıdır. BM selef örgütü olan Milletler Cemiyetindeki (MC) evrenselcilik ve bölgeselcilik çatışmasının mirasçısıdır. MC Misakı'nın ilk tas-laklarında bölgesellikten hiç söz edilmemiş olup bu durumun nedeni ABD Başkanı Wilson'un bölgesel ittifak ve andlaş-malar karşısındaki skeptik yaklaşımıdır. Hatırlanacağı üzere Wilson Prensiplerinden biri de devletlerin kendi aralarında gizli andlaşmalar yapmasına getirilen yasaktır. Ancak Monroe Doktrinin etkisiyle ABD bu konudaki tavrını değiştirmiş ve Misakın 21. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir: "Barışın sürekliliğini sağlayan tahkim andlaşmaları gibi uluslararası yükümlülükler ya da Monroe Doktrini gibi bölgesel mutabakatlar bu Misak'ın hiçbir hükmünü geçersiz hale getirecek bir etkiye sahip değildir." Monroe doktrini çerçevesinde de olsa Misak'ta bölgesel yükümlülüklerden söz edilmektedir. Ancak evrensel ve bölgesel mekanizmalar arasında çatışma olması durumunda hangisine öncelik verileceği konusunda ne Misak'ta bir açıklık mevcuttur ne de uygulamada bir sonuca ulaşabilmiştir. Bu konudaki bilimsel görüşler farklılık arz etmektedir. BM Andlaşması'nın hazırlık sürecinde ise ABD Başkanı Roosevelt'in dört büyük gücün hakimi olduğu merkezi bir yapılanmadan yana olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Churchill sistemin farklı bölgesel örgütler üzerine inşa edilmesinden yanadır. Dumberton Oaks görüşmelerinde bu iki karşıt görüş uzlaştırılmış ve BM Andlaşması'na "Bölgesel Anlaşmalar" Başlıklı VIII. Bölümün dahil edilmesine karar verilmiştir. Söz konusu bölgesel yapılanmalar uyumsuzlukla-rın çözümünü teşvik etmeli, gerek görürse zorlama önlemlerine başvurabilmelidir. Ancak bu önlemler Güvenlik Konseyi-nin izni olmadan gerçekleştirilmemelidir. Evrenselcilik-bölgeselcilik tartışmaları konusunda Latin Amerika Devletlerinin tutumu da önemlidir. Zira Mart 1945'te, Latin Amerika Devletleri arasında Chapultepec Andlaşması kabul edilmiştir. Söz konusu andlaşmada barış ve güvenliğin sürdürülebilmesi için bölgesel anlaşmalar yapılmasına izin verilmektedir. Evren-selcilik ve bölgeselcilik arasındaki çatışma San Fransisco görüşmelerinde nihayete erdirilmiş, BM Andlaşması'nın evren-selciliği benimseyen yapısına rağmen uyumsuzlukların barışçı yollarla çözümü ve barışın sürdürülebilmesi konularında merkezi olmayan bölgesel yapılar VIII. Bölümle tanınmıştır. Ancak 51. madde uyarınca hareket eden bölgesel meşru müdafaa örgütleri ile bölgesel müşterek güvenlik arasındaki ilişki de kasıtlı olarak belirsiz bırakılmıştır. Bu konuda bkz. Christian WALTER (WALTER, 2012a), "Introduction to Chapter VIII" in Bruno Simma; Daniel Erasmus Khan; Georg Nolte; Andreas Paulus (eds.), The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume II, Oxford University Press, Oxford, 2012, s. 1435-1439; Waldemar HUMMER, Michael SCHWEITZER, "Article 52" in Bruno Simma (ed.) The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume I, Oxford University Press, 2002, s. 814, 815; Canan ATEŞ EKŞİ,

görüşmelerinde önerilen tanımlar, bu konuda yapılacak bir tanımın bütün durumları kapsayamaya-çağı gerekçesiyle reddedilmiştir.²⁴ VIII. Bölümün amacına ilişkin fonksiyonel bir analiz yapılacak olursa, bir örgütün bölgesel niteliğini ortaya çıkaran belirleyici faktör, örgüt üyeleri arasında uzunca bir süredir var olan istikrarlı bağıdır. Söz konusu bağ, örgütün uluslararası barış ve güvenliğin sürdürülmesine katkı sağlayabileceği yönündeki beklentinin temelini oluşturmaktadır. Bu da genellikle coğrafi yakınlıkla belirlenir. Ancak bölgesel olabilmenin tek ölçütü coğrafi yakınlık değildir, tarihi ve kültürel bağlar da bu konuda belirleyici olmaktadır.²⁵

AfB, VIII. Bölüm çerçevesinde bir bölgesel örgüttür ve BM Andlaşması'nın 53/1. maddesi uyarınca üye devletlere karşı gerçekleştireceği askeri hareketler için BM'nin iznini alması gerekir. Ancak Kurucu Andlaşma'nın 4 (h) maddesinde Güvenlik Konseyine, Konseyden izin alma meselesine, BM Andlaşması'nın VIII. Bölümüne ya da 53/1. ve 54. maddelerine²⁶ herhangi bir atıf yoktur. Bu durum andlaşmayı hazırlayanların, Kıta'da barış ve güvenliğin geliştirilmesi ve sürdürülmesi konusunda AfB'yi tek yetkili birim olarak tanıdıkları biçiminde yorumlara neden olmaktadır.²⁷ Oysa BM Andlaşması uyarınca bu konudaki birincil sorumluluk Güvenlik Konseyine aittir. Kurucu Andlaşma'da bölgesel örgüt-BM ilişkisinin vurgulanmasına gerek olmadığı, 4(h)'ye Konseyden izin alma şartı ifadesinin eklenmesinin gereksiz olduğu, bu durumun aşıkardığı ileri sürülebilir. Zira Birleşmiş Milletler Andlaşması'nın 103. maddesi uyarınca, BM üyelerinin, BM Andlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülükleri ile herhangi bir uluslararası andlaşmadan doğan yükümlülükleri çatışır-sa, BM Andlaşması esas alınır. Bununla birlikte Afrika'da meydana gelen çatışmalar ve insan hakları ya da insancıl hukuk ihlalleri konusunda BM'nin harekete geçmemesi ve daha önce AfBÖ'nün de müdahale yasağı nedeniyle herhangi bir eylemde bulunmaması, Kıta'daki barış, güvenlik ve istikrara ilişkin konularda, Kurucu Andlaşma'nın, Birliğe tam yetki verdiği ve askeri müdahaleler konusunda Güvenlik Konseyi-AfB ilişkisini kasten ihmal ettiği ihtimalini akla getirmektedir.

AfB'deki bu durum kaçınılmaz olarak NATO ile karşılaştırılmaktadır. Ancak NATO'nun statüsü ve yıllar içindeki evrimi düşünüldüğünde kendine özgü bir örgüt olduğunu belirtmek yanlış olmaz. Esasında NATO, BM Andlaşması'nın VIII. Bölümü değil VII. Bölüm 51. maddesi uyarınca müşterek meşru müdafaa örgütü (müşterek savunma örgütü) olarak kurulmuştur. NATO, 1949 yılında kurulduğunda ABD, İngiltere ve Hollanda, NATO'nun bir müşterek meşru müdafaa örgütü olduğunu belirtmişlerdir.²⁸ NATO Andlaşması'nın²⁹ 3. ve 5. maddelerinde de bu durum açıkça ifade edilmiştir. Üye devletlerden birine saldırılması durumunda NATO karşılık verir ve bunun için BM'den izin alma

“Birleşmiş Milletler Andlaşması Çerçevesinde Uluslararası Barış ve Güvenliğin Korunmasında Bölge Anlaşmaları veya Örgütlerinin Rolü” in Refet Yinanç, Hakan Taşdemir (eds.) Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye, Seçkin, Ankara, 2002, s. 15-17.

²⁴ WALTER, 2012a, s. 1439.

²⁵ WALTER, 2012, s. 1450.

²⁶ BM Andlaşması md. 54: “Güvenlik Konseyi bölgesel anlaşmalar uyarınca ya da bölgesel kuruluşlar tarafından uluslararası barış ve güvenliğin korunması için girişilen ya da tasarlanan tüm eylemlerden her an tam olarak haberdar edilecektir.”

²⁷ ABASS/BADERIN, 2002, s. 23.

²⁸ Ige DEKKER,/Eric MYJER, “Air Strikes on Bosnian Positions: Is NATO Also Legally the Proper Instrument of the UN?”, 9 (2) Leiden Journal of International Law, 1996, s. 413, 414.

²⁹ Kuzey Atlantik Andlaşması/The North Atlantic Treaty, 04.04.1949. Bkz. <http://www.nato.int> (Son Erişim: 21.04.2016) Metin için bkz. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm (Son Erişim: 21.04.2016)

şartı yoktur. NATO'nun amacı Batı Avrupa'yı SSCB'den gelecek saldırılara karşı korumaktır.³⁰ Ancak Sovyetler'in dağılmasıyla birlikte stratejilerini değiştirmeye başlamış, özellikle Eski Yugoslavya'daki faaliyetlerinden sonra örgütün andlaşması uygulamayla değişmiş, bir yandan müşterek meşru müdafaa örgütü olarak varlığını devam ettirirken bir yandan da bölgesel güvenlik ve kriz yönetimi konusunda da faaliyetlerde bulunarak görev kapsamını genişletmiştir.³¹ Kosova, Afganistan ve Libya müdahaleleri de, NATO'nun yetki alanının genişlediği yönünde yorumların yapılmasına neden olmuştur. Afganistan ve Libya müdahaleleri NATO'nun Avrupa dışındaki hareketleri olması sebebiyle de önemlidir.

VIII. Bölüm çerçevesinde hareket eden bölgesel örgütlerin faaliyet alanı üye devlet ülkeleriyle sınırlıdır, oysa NATO'nun faaliyet alanı üyelerinin sınırlarının ötesine geçmiştir. NATO bölgesel örgüt olarak kabul edilse bile, NATO birlikleri bölge dışı operasyonlarda VIII. Bölüm değil VII. Bölüm çerçevesinde yetkilendirilmektedir. BM'nin NATO'yu 53. madde uyarınca yetkilendirebilmesi için hareketlerin bölge içinde ve üye devletlerden birine veya daha fazlasına karşı düzenlenmesi gerekir.³² Nitekim Güvenlik Konseyi, Libya'ya ilişkin 1973 sayılı kararında BM Andlaşması'nın VII. Bölümü çerçevesinde hareket ettiğini ifade ederek devletleri bölgesel örgütler aracılığıyla gerekli önlemleri almaya davet etmiştir.³³ Söz konusu ifadelerden Konseyin üstü kapalı olarak Andlaşma'nın 42. ve 48. maddeleri uyarınca bölgesel örgütleri yetkilendirdiği anlaşılmaktadır. Konsey 42. madde önlemlerine ilişkin olarak üye devletleri yetkilendirebilir, 48. madde uyarınca ise bu hareketler BM üyelerinin, üyesi olduğu bölgesel örgütler aracılığıyla da gerçekleştirilebilir.³⁴ Konsey, Arap Liginin ise VIII. Bölüm uyarınca göreve çağırmıştır.³⁵ Dolayısıyla NATO'nun Libya'daki varlığı bilinçli olarak VII. Bölümüne dayandırılmıştır. NATO'nun bölge dışı faaliyetlerine gerekçe olarak gösterdiği 1244 ve 1386 sayılı kararlarında da Konsey, VIII. Bölümden söz etmeden, VII. Bölüm çerçevesinde hareket ettiğini ifade etmiştir.³⁶ NATO uygulamalarına dayanarak AfB'nin, Konseyin izni olmaksızın askeri önlemler alabileceğine ilişkin bir sonuca varılamaz.

Ağır ve sistematik insan hakkı ihlalleri söz konusu olduğunda bölgesel örgütlerin, meşru müdafaa istisnası dışında ya da Konseyin izni olmaksızın askeri eylemlere başvurabileceğini iddia eden görüşler de mevcuttur. Bu görüşler uzun yıllar insani müdahale doktrini çerçevesinde savunulmuş, bu doktrin daha sonra koruma sorumluluğu ilkesine dönüştürülmüştür.³⁷ Koruma sorumluluğuna ilişkin

³⁰ Celeste WALLENDER, "Institutional Assets and Adaptability: NATO After the Cold War", 54(4) International Organization, 2000, s. 712.

³¹ WALLANDER, 2000, 718-729, DE WET, 2015, s. 316.

³² DE WET, 2015, s. 317.

³³ S/RES/1973 (2011), para. 4. BM Güvenlik Konseyi kararları için bkz. <http://www.un.org/en/sc/documents/resolutions> (Son Erişim: 21.04.2016)

³⁴ DE WET, 2015, 317.

³⁵ S/RES/1973 (2011), para. 5.

³⁶ S/RES/1244 (1999), Giriş; S/RES/1386 (2001), Giriş

³⁷ Komisyona göre insancıl müdahale kavramının, koruma sorumluluğu ifadesiyle değiştirilmesi gerekmektedir zira ilkinde müdahale edilenin ihtiyaçlarından ziyade potansiyel müdahalecinin hakları üzerinde durulmaktadır. Oysa diğerinde vurgulanan, korunacak olan mağdurların ihtiyaçları olmaktadır. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS), The Responsibility to Protect, December 2001, para. 2.28. Metin için bkz. <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf> (Son Erişim 21.04.2016). Koruma sorumluluğuna hakkında genel olarak bkz. Carsten STAHEM, "Responsibility to Protect: Political, Rhetoric or Emerging Legal Norm", 101 (1) American Journal of International Law, 2007, s. 99-120; Ülkü HALATÇI ULUSOY, "Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Ör-

bağlayıcı bir hukuki metin yoktur. Kavram ilk kez Kanada hükümeti tarafından desteklenen Müdahale ve Devlet Egemenliği Uluslararası Komisyonu (*International Commission on Intervention and State Sovereignty/ICISS*) tarafından ele alınmıştır.

Koruma sorumluluğu ilkesi devlet egemenliğine ilişkin çıkarımlardan hareket etmektedir. Egemenliğin bir sonucu olarak devlet, kendi vatandaşlarını mezalimden koruma yükümlülüğü altındadır. Ancak devlet bu sorumluluğu yerine getirme konusunda isteksiz ya da yetersizse veya zaten bu fiilleri kendisi işliyorsa bu kez sorumluluk yükümü uluslararası topluma geçer.³⁸ Bu konudaki birincil sorumluluk devlete ait olmakla birlikte, devletin hareketsiz kalması ihtimaline karşı uluslararası toplumun tamamlayıcı yükümlülüğü bulunmaktadır.

Nitekim BM Genel Kurul kararı olarak kabul edilen, 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesinde, bir devletin kendi halkını özellikle iç savaşlar dolayısıyla ağır insan hakkı ihlallerine karşı korumakta açıkça başarısız³⁹ olması durumunda tüm uluslararası toplumun, ilgili bölgesel örgütlerle işbirliği içerisinde, Güvenlik Konseyi aracılığıyla VII. Bölümde dahil olmak üzere BM Andlaşması'yla uyumlu olacak şekilde müşterek eylemlere başvurarak, bu kişileri koruma yükümlülüğü bulunduğu ifade edilmiştir.⁴⁰ Böylelikle BM Andlaşması'ndaki müdahale yasağı, yeni bir ilke olan koruma sorumluluğu ilkesi ile yeniden düzenlenmeye çalışılmıştır. Ancak söz konusu metinde ve Genel Kurulun almış olduğu bir başka kararda sivil halkı korumak amacıyla düzenlenen askeri hareketlerin Güvenlik Konseyinin izniyle mümkün olduğu belirtilmiştir.⁴¹

AfB'nin, Konseyin izni olmaksızın 4(h) kapsamında başvuracağı askeri eylemler, BM Andlaşması'nın 2/4. maddesinde düzenlenen kuvvet kullanma yasağını ihlal eder. Söz konusu yasak UAD'nin Nikaragua Kararında aynı zamanda bir örf ve adet hukuku kuralı olarak kabul edilmiştir.⁴² Bu yasağın *jus cogens* norm niteliği ise uluslararası hukuk doktrininde yaygın biçimde kabul edilmektedir.⁴³ BM Andlaşması'nın söz konusu hükmünün kapsamı çok farklı biçimlerde yorumlanmak-

neğinde Koruma Sorumluluğu”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Yıl 4, Sayı 14, 2013, s. 269-297; Vindia VASHAK-MADZE, “Responsibility to Protect” in Bruno Simma; Daniel Erasmus Khan; Georg Nolte; Andreas Paulus (eds.), The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume I, Oxford University Press, Oxford, 2012, s. 1201-1236.

³⁸ ICISS Report, para. 2.31.

³⁹ Başarısız devletin tanımı konusunda bir kesinlik bulunmamaktadır. Ancak devletin üç kurucu unsurundan biri olan egemenliğin içeride ve/veya dışarıda etkinliğinin azalması sonucu devletin başarısız olduğu ileri sürülebilir. Bir devlet, siyasi kontrol ve otoritesini güvenlik, adalet, sağlık, kolluk, kişi hak ve hürriyetlerinin korunması gibi temel alanlarda kaybetmiş ya da bunları kısmi olarak yerine getirebiliyorsa, bunun sonucunda da bir meşruiyet kaybı ortaya çıkmışsa başarısız devlet olarak adlandırılır. Bu konuda bkz. Osman N. ÖZALP, “Uluslararası İlişkilerde Başarısız Devletler Sorunsalı ve Bu Sorunsalın Uluslararası Hukuka Etkileri”, 72 (1) İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 2014, s. 349, dn. 2. ; Gülise GÖKÇE; Orhan GÖKÇE, “Suriye Sorunu: ‘Başarısız veya Çöken Devlet’ Modeli Türkiye için Suriye Politikasında Uluslararası Kamuoyunu Harekete Geçirmenin Bir Aracı Olabilir mi?”, 23 Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2012, s. 190.

⁴⁰ World Summit Outcome, A/RES/60/1 (2005), para. 138, 139. ICISS, Koruma sorumluluğu ilkesi çerçevesinde askeri müdahalelerin, soykırım veya etnik temizlik ya da aşırı doğal ve çevresel felaketlerin sona erdirilmesi ya da önlenmesi amacıyla gerçekleştirilebileceğini ifade ederken BM Genel Kurulu bu tür müdahalelerin, ulusal otoritelerin kendi halklarını, soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve etnik temizlik fiillerine karşı korumada açıkça başarısız olması durumunda mümkün olduğunu ifade etmiştir. Bkz. ICISS Report. 4.19; 4. 20; A/RES/60/1 (2005), para. 139.

⁴¹ A/RES/60/1 (2005), para. 79, 138; ‘In Larger Freedom’, A/59/2005, para. 135.

⁴² Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) Jurisdiction and Admissibility, Judgment, ICJ Reports 1984, 392, para. 73.

⁴³ Albrecht RANDELZHOFFER/ Oliver DÖRR, “Article 2(4)” in Bruno Simma Daniel Erasmus Khan; Georg Nolte;

la birlikte Andlaşma'nın hazırlık süreci ve doktrindeki görüşler çerçevesinde bu yasağın günümüzde geçerli iki istisnası bulunduğu kabul edilmektedir: Meşru müdafaa hakkı ve Konseyin VII. Bölüm uyarınca alacağı önlemler.⁴⁴

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Uluslararası örgütlerin kurucu andlaşmalarının amaçsal yorum ve örgüt uygulamalarıyla değiştirilebileceği, Birleşmiş Milletlerin temel amacının insan haklarını korumak olduğu, uluslararası barış ve güvenliği koruma ve kurma konusunda bölgesel örgütlerin başat aktörler olduğu iddia edilebilir. Ancak bu iddialar olan hukuku yansıtmamaktadır. BM, amaçlarını yerine getirmedeki her türlü pasif tutumuna rağmen, temel hedef ve fonksiyonu uluslararası barış ve güvenliği sürdürmek olan ve bu konuda şiddet tekeli kendisine bırakılan tek örgüttür.

BM Andlaşması bu konudaki birincil sorumluluğu Güvenlik Konseyine bırakmıştır. Konsey, Andlaşma ile kurulan idealize dünya düzeni bozulduğunda bunu yeniden tesis etme yetkisiyle donatılmıştır. Güvenlik Konseyi bu temel işlevini üye devletler ve/veya bölgesel örgütler vasıtasıyla gerçekleştirir. BM Andlaşması'nın hazırlık görüşmelerindeki evrensel örgüt-bölgesel örgüt tartışmaları, 52/1 ve 53/1. madde hükümleriyle bölgesel örgütlerin, evrensel örgüt olan BM'ye bağlılığının kabulüyle çözümlenmiştir.⁴⁵

Elbette uluslararası toplumun ağır insan hakkı ve insancıl hukuk ihlalleri karşısında harekete geçmesi gerekir. Bununla birlikte uluslararası hukuk, uluslararası toplumsal barışı sağlama ihtiyacından doğmuştur. İç hukuk düzenlerinden farklı olarak uluslararası hukuk kurallarının kabulü ve uygulanması çok uzun yıllar alır. Dolayısıyla hukuka uygunluğu tartışmalı bir takım kavram ve prensiplerin salt meşruiyet temelinde, "hukuku, hukukun kendisinden kurtarmak"⁴⁶ amacıyla gündeme getirilmesi ve uygulanması, uluslararası alanda günümüzde yaşananlardan çok daha kaotik durumların ortaya çıkmasına neden olabilir. İnsani müdahale doktrini uzun yıllar devletlerin sözde insan hakkı ihlalleri gerekçesiyle, birbirlerine baskı kurabilmek maksadıyla kullandığı, hukuka aykırı pek çok askeri müdahalenin temelini oluşturmuştur. Söz konusu kavram, ufak değişikliklerle koruma sorumluluğu olarak yeniden uluslararası hukuk vitrinine yerleştirilmekte birlikte BM, bu ilkenin Konseyin izni olmadan uygulanamayacağını deklare etmiştir.

BM, 51. madde düzenlemesi bir yana bırakılacak olursa, mevcut hukuk düzeni bakımından kuvvet kullanma konusunda yetkilendirilen tek uluslararası hukuk kişisidir ve bu yetkisini eğer isterse üye devletler ve/veya bölgesel örgütlerle paylaşabilir ya da bunlara devredebilir. Aksi uygulamalar bunların hukuka uygunluğu için bir gerekçe oluşturamayacağı gibi gelecekte uluslararası hukukun kuvvet kullanmaya ilişkin hükümlerinin tamamen göz ardı edilmesi sonucunu doğurabilir.

AfB Kurucu Andlaşması'nın 4(h) maddesi henüz işletilmemiştir ancak 4(j) kapsamında gerçekleştirilen barış operasyonları mevcuttur. Sözleşme'nin 4(j) kapsamındaki askeri müdahaleler ilgili devletlerin rızasına dayandığı için BM Andlaşması'nın kuvvet kullanma ya da müdahale yasağına

Andreas Paulus (eds.), *The Charter of the United Nations: A Commentary*, Volume I, Oxford University Press, Oxford, 2012, s 231.

⁴⁴ RANDELZHOFFER/ DÖRR, 2012, s. 208-229. KESKİN, 1998, s. 40.

⁴⁵ KESKİN, 1998, S. 155.

⁴⁶ Thomas FRANCK, *Recourse to Force: State Action Against Threats and Armed Attacks*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002, s. 1.

ilişkin hükümlerini ihlal etmemektedir. Buna rağmen AfB, BM ile işbirliği halinde hareket etmektedir. Böyle de olmak zorundadır zira AfBÖ döneminden bu yana örgütün söz konusu operasyonları finanse edecek gücü yoktur, dolayısıyla BM'nin desteğine ihtiyaç duyulmaktadır.⁴⁷ Andlaşma'nın 4(h) maddesinin işletilmesi konusunda da aynı finansal zorluklarla karşılaşılması olasılığı yüksektir. Bu nedenle hem Birliğin bugüne kadarki uygulamaları hem de BM Andlaşması uyarınca 4(h)'nin uygulanabilmesi BM Andlaşması'nın 53/1. maddesinde belirlenen izin koşulunun sağlanmasına bağlıdır.

AfB Kurucu Andlaşması ile yaratılan düzen, gerek askeri önlemlere başvurma gerekse barış operasyonları düzenleme konusunda Birliğin kendisini ilk elden yetkili gördüğünü ve bölgede BM'den bağımsız hareket etmek istediğini göstermektedir. Bu durumun BM Andlaşması'na aykırılığı bir yana, Kıta'daki sosyo-ekonomik realite de göstermektedir ki, AfB'nin yürüttüğü askeri operasyonlar için BM'nin daha doğrusu BM'nin ekonomik olarak gelişmiş üyelerinin askeri, lojistik ve finansal desteğine ihtiyacı vardır.⁴⁸ AfB, mevcut uluslararası hukuk düzenlemeleri ve uygulamalar dikkate alındığında, Güvenlik Konseyinden bağımsız olarak askeri önlemlere başvuramaz.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR/MAKALELER

ABASS, Ademola/ BADARIN A. Mashood, "Towards Effective Collective Security and Human Rights Protection in Africa: An Assessment of the Constitutive Act of the New African Union" , 49 (1) *Netherlands International Law Review*, 2002, 1-38.

DEKKER, Ige/ MYJER, Eric, "Air Strikes on Bosnian Positions: Is NATO Also Legally the Proper Instrument of the UN?", 9 (2) *Leiden Journal of International Law*, 1996, 411-416.

DE WET, Erika, "Regional Organizations and Arrangements: Authorization, Ratification, or Independent Action" in Marc Weller (ed.) *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2015, 314-328.

EKŞİ ATEŞ, Canan "Birleşmiş Milletler Andlaşması Çerçevesinde Uluslararası Barış ve Güvenliğin Korunmasında Bölge Anlaşmaları veya Örgütlerinin Rolü" in Refet Yinanç, Hakan Taşdemir (eds.) *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*, Seçkin, Ankara, 2002, 15-54.

FRANCK, Thomas, *Recourse to Force: State Action Against Threats and Armed Attacks*", Cambridge University Press, Cambridge, 2002.

GÖKÇE, Gülise/ GÖKÇE, Orhan, "Suriye Sorunu: 'Başarısız veya Çöken Devlet' Modeli Türkiye için Suriye Politikasında Uluslararası Kamuoyunu Harekete Geçirmenin Bir Aracı Olabilir mi?", 23 *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012, 179-200.

⁴⁷ ABASS/BADARIN, 2002, s. 12.

⁴⁸ DE WET, 2002, s. 327.

GÜNDÜZ, Aslan, *Milletlerarası Hukuk*, Reşat Volkan Günel ed. Beta, İstanbul, 2013.

HUMMER, Waldemar/ SCHWEITZER, Michael, “Article 52” in Bruno Simma (ed.) *The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume I*, Oxford University Press, 2002, 807-853.

KESKİN, Funda, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları: 20, Ankara, 1998.

NOLTE, Georg, “Article 2(7)” in Bruno Simma; Daniel Erasmus Khan; Georg Nolte; Andreas Paulus (eds.), *The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume I*, Oxford University Press, Oxford, 2012, 280-311.

ÖZALP, Osman N., “Uluslararası İlişkilerde Başarısız Devletler Sorunsalı ve Bu Sorunsalın Uluslararası Hukuka Etkileri”, 72 (1) *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 2014, 349-362.

RANDELZHOFFER, Albrecht/ DÖRR, Oliver, “Article 2(4)” in Bruno Simma; Daniel Erasmus Khan; Georg Nolte; Andreas Paulus (eds.), *The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume I*, Oxford University Press, Oxford, 2012, 200-234.

STAHEN, Carsten, “Responsibility to Protect: Political, Rhetoric or Emerging Legal Norm”, 101 (1) *American Journal of International Law*, 2007, 99–120.

SYNMAN, Anel Ferreira , “Intervention with Specific Reference to the Relationship between the United Nations Security Council and the African Union”, 43 (2) *Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, 2010, 139-172.

ULUSOY HALATÇI, Ülkü, “Uluslararası Hukuk Açısından Libya ve Suriye Örneğinde Koruma Sorumluluğu”, 4(14) *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 2013, 269-297.

VASHAKMADZE, Vindia, “Responsibility to Protect” in Bruno Simma; Daniel Erasmus Khan; Georg Nolte; Andreas Paulus (eds.), *The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume I*, Oxford University Press, Oxford, 2012, 1201-1236.

WALLENDER, Celeste, “Institutional Assets and Adaptability: NATO After the Cold War”, 54(4) *International Organization*, 2000, 705-735.

WALTER, Christian, “Introduction to Chapter VIII” in Bruno Simma; Daniel Erasmus Khan; Georg Nolte; Andreas Paulus (eds.), *The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume II*, Oxford

University Press, Oxford, 2012, 1429-1444.

WALTER, Christian, "Article 52" in Bruno Simma; Daniel Erasmus Khan; Georg Nolte; Andreas Paulus (eds.), *The Charter of the United Nations: A Commentary, Volume II*, Oxford University Press, Oxford, 2012, 1445-1477.

ULUSLARARASI BELGELER/YARGI KARARLARI

Certain Expenses of the United Nations (Article 17 Paragraph 2 of the Charter), Advisory Opinion, of 20 July 1962, ICJ Reports 1962, 151.

Charter of the Organization of African Unity, 25.05.1963, 479 UNTS 39, No. 6947.

Constitutive Act of the African Union, 11.07.2000, 2158 UNTS 3, No. 37733.

Declaration of Inadmissibility of Intervention and Interference in the Internal Affairs of States, A/RES/36/103 (1981)

Declaration on the Inadmissibility of Intervention in the Domestic Affairs of States and the Protection of Their Independence and Sovereignty, A/RES/2131/XX (1965)

Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations, A/RES/2625/X (1970)

Definition of Agression, A/RES/3314 (1974)

In Larger Freedom', A/59/2005.

Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America) Jurisdiction and Admissibility, Judgment, ICJ Reports 1984, 392.

Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS), The Responsibility to Protect, December 2001.

United Nations Security Council Resolution, S/RES/1244 (1999)
United Nations Security Council Resolution, S/RES/1386 (2001)
United Nations Security Council Resolution, S/RES/1545 (2004)
United Nations Security Council Resolution, S/RES/1590 (2005)
United Nations Security Council Resolution S/RES/1769 (2007)
United Nations Security Council Resolution, S/RES/1744 (2007)
United Nations Security Council Resolution, S/RES/1973 (2011)
World Summit Outcome, A/RES/60/1 (2005)

INTERNET KAYNAKLARI

www.au.int (21.04.2016)

<http://igad.int> (21.04.2016)

<http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf> (21.04.2016)

<https://treaties.un.org> (21.04.2016)

<http://www.icj-cij.org/homepage> (21.04.2016)

<http://www.nato.int> (21.04.2016)

<http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/35501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>
(21.04.2016)

<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (21.04.2016)

<http://www.un.org/en/ga/67/resolutions.shtml> (21.04.2016)